

PRANCIŠKONŲ PRADŽIA LIETUVOJE XIII–XV AMŽIUJE

MAREK ADAM DETTLAFF OFM CONV

Straipsnyje¹ apžvelgiama Mažesniųjų brolių kūrimosi istorija ir jų atvykimo į Lietuvą aplinkybės. Aptariama pirmųjų pranciškonų veikla Lietuvoje, pasakojama apie pranciškonų kankinius Vilniuje. Supažindinama su ordino įsitvirtinimo Lietuvoje XV a. istorija. Pristatomas pirmųjų konventų kūrimasis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – Vilniuje, Lydoje, Ašmenoje, Kaune, Drohičine, Pinske – ir jų veikla.

Mažesniųjų brolių pradžia Italijoje. Mažesniųjų brolių ordino pradžia yra susijusi su šv. Pranciškaus gyvenimu. Tai buvo tikrojo gyvenimo patyrimas, brolijos organizavimo ir apaštalavimo pradžios laikas. 1209 m. šv. Pranciškus su pirmaisiais dvylika brolių gavo pop. Inocento III patvirtinimą žodžiu ir iš Spoleto slėnio su džiaugsmu skelbė Gerąją Naujieną po visą Italiją. Brolija labai greitai augo ir apie 1215 m. savo būryje jau turėjo žmonių iš kilmingųjų ir mokslininkų luomo. Pranciškonų ordinas buvo sumanytas ir įsteigtas šv. Pranciškaus. Broliai duodavo vienuoliškus įžadus ir gyveno pagal regulą. Bendruomenė buvo atvira visiems. Tiek broliai, tiek klierikai ir kunigai turėjo bendruomenėje tokią pačią padėtį. Vienuolija nuolat augo ir 1226 m. Europoje jau turėjo apie 10 000 vienuolių. 1226–1274 m. laikotarpiui būdingas didelis kunigų poreikis, kurį tenkinant vienuolija tapo klerikali (kunigiška).

Jau 1230–1260 m. kilo pirmieji praktiniai nesutarimai dėl šv. Pranciškaus Testamento supratimo, dėl tobulo neturto laikymosi, dėl draudimo priimti pinigus (nors pop. Honorijus III leido misionieriams Maroke priimti paaukotus pinigus). Taip pat kilo sunkumų dėl santykių su dieceziniiais kunigais dėl patarnavimų tikintiesiems. Broliai dėl šių problemų dažnai kreipėsi į popiežių. XIII a. antroje pusėje ir XIV a. pradžioje atsirado kelios pranciškonų dvasingumo šakos, kurios buvo Ordino ir popiežiaus pasmerktos.

¹ Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą mokslinėje konferencijoje „Mažesnieji broliai Lietuvoje“, vykusioje Lietuvos nacionaliniame muziejuje 2009 m. spalio 2 d.

Ilgainiui iš brolių bendro gyvenimo bendruomenės (kuri nuo 1250 m. kartais naudodavo konventualų pavadinimą) 1368 m. išaugo Mažesnieji broliai observantai, jų ramsčiai buvo šv. Bernardinas Sienietis, šv. Jonas Kapistranas, pal. Albertas Sarteanietis ir pal. Jokūbas Marchietis. 1517 m. įvyko oficialus Ordino pasidalijimas į Mažesniųjų brolių konventualų ir Mažesniųjų brolių šakas. Čia reikėtų pabrėžti, kad Mažesniųjų brolių pavadinimas iki 1517 m. priklausė bendruomeninio gyvenimo broliams, kurie po oficialaus padalinimo gavo Mažesniųjų brolių konventualų pavadinimą².

To laikotarpio Ordino statistika būtų tokia:

- 1221–1230 m. nuo 5 iki 10 000 vienuolių;
- 1282 m. apie 30 000 vienuolių ir 1271 namų;
- 1335 m. apie 35 000 vienuolių ir 1422 namų, 34 provincijos ir 5 vikariatai;
- 1384 m. 1641 namų, 34 provincijos, 10 vikariatų;
- 1415 m. 30 000 bendruomenės brolių ir apie 1700 vienuolynų; apie 600 observantų ir kitų reformos šakų brolių ir 70 observantų namų;
- apie 1500 m. konventualų brolių ir jų namų skaičius išliko nepakitęs, tuo tarpu observantų gretose buvo 20 000 vienuolių ir jie turėjo apie 1300 namų³.

Minoritų veiklos pradžia Lietuvoje. Pirmą kartą Lietuvoje pranciškoniai pasirodė jau Mindaugo laikais, o pranciškonų šaltiniuose lietuviai pirmą kartą paminėti saksų provincijolo Jono iš Piancarpino užrašuose. Jis buvo pop. Inocento IV (1243–1254) pas totorius siųstas diplomatas ir pasiuntinys.

Savo veikale *Historia Mongolorum* jis rašė, kad kelionės į Tolimuosius Rytus metu pasiuntiniai pranciškoniai labai bijojo lietuvių, kurie dažnai puldinėjo rusų žemes ir per kurias vykdami pas didįjį chaną jie turėjo keliauti⁴. Tačiau tos savo kelionės metu lietuvių jie nesutiko.

Pirmasis žinomas lietuvių žemėse apaštalavęs pranciškonas buvo Henrikas iš Liuksemburgo. 1247 m. pop. Inocentas IV paskyrė jį vyskupu Žiem-

² Lorenzo Di Fonzo, Giovanni Odoardi, Alfonso Pompei, *Bracia Mniejsi Konwentualni: Historia i życie (1209–1976)*, (ser. *Biblioteka instytutu franciszkańskiego*, t. 1), Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1988, p. 40–59; taip pat žr. John Moonman, *A History of the Franciscan Order from its Origins to the Year 1517*, Oxford: The Clarendon Press, 1998 (2nd. ed.).

³ Lorenzo Di Fonzo ir kt., *op. cit.*, p. 65.

⁴ *Mindaugo knyga: Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių*, parengė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis, Rimvydas Petrauskas, Vilnius: LII leidykla, 2005, p. 57.

galoje, o 1251–1263 m. – Kuršo vyskupu. Šiai vyskupijai taip pat buvo priskirtos ir lietuvių žemės. Todėl popiežius jį buvo paskyręs Lietuvos valdovo Mindaugo globėju. Šiame apaštalavimo darbe, kuriam jis vadovavo iš Rygos, padėjo minoritai iš Rygos konvento. 1238 m. Rygoje įkurtas vienuolynas priklausė saksų provincijos Liubeko kustodijai. Įvairiuose dokumentuose minimi keletas vyskupiui Henrikui padėjusių Rygos konvento vienuolių. Tarp jų sutinkame kapelioną vyskupą Henriką-Konradą, Andriejų, Adolfa, Henriką. Tie patys vardai minimi ir kituose dokumentuose, kalbančiuose apie Mindaugo ir Livonijos vienuolyno kontaktus. Tai gali būti įrodymas, kad vien Mindaugui pažadėjus priimti krikštą, minoritai tuoj pat atvyko į Lietuvą ir aktyviai pradėjo rengti krikštui valdovą ir jo šeimą. Galima daryti prielaidą, kad vienuoliai pranciškonai atvyko į Lietuvą 1250 m. pabaigoje ar 1251 m. pradžioje, apsigyveno Mindaugo dvare ir ten pasiliko iki pat karaliaus mirties⁵.

XIII a. vykti į Lietuvą su misija planavo taip pat ir Lukovo vyskupas pranciškonas Baltramiejus iš Prahos. Tačiau dėl kryžiuočių intervencijos Lukovo vyskupijos įkurti nepavyko⁶.

Po Mindaugo mirties minoritų misija Lietuvoje nutrūko. Pranciškonai vėl pasirodė Lietuvoje tik tada, kai Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu tapo Vytenis. Šis valdovas siuntė laiškus Rygos arkivyskupiui pranciškonui Frydrichui iš Pernšteino (1304–1341) ir popiežiaus pasiuntiniui Pranciškui Molianiečiui, kad jie atsiųstų į Lietuvą du brolius pranciškonus, kuriems buvo pastatęs bažnyčią ir vienuolyną⁷. Šis faktas rodo, kad mažesniųjų brolių veikla jam buvo pažįstama. Rygos arkivyskupas, siekdamas Lietuvos krikšto, 1311 m. vasario 17 d. gavo popiežiaus leidimą, leidžiantį misijų tikslais steigti pranciškonų ir dominikonų konventus. Rygos pranciškonai atsiliepė į Ldk Vytenio prašymą ir jo pastatytoje bažnyčioje pradėjo savo tarnystę. Neužilgo šią bažnyčią kryžiuočiai sudegino.

Nepaisant trukdymų, minoritų misija Lietuvoje tęsėsi. Gedimino valdymo laikais minoritai jau turėjo savo bažnyčias Vilniuje ir Naugarduke. Mažesnieji broliai vykdė ne tik misijinę veiklą, bet aptarnavo ir esamus lotyniškuosius krikščionis. Pranciškonai Bertoldas ir Henrikas, taip pat do-

⁵ Marek A. Dettlaff, „Pranciškonų vienuolyno ir Švč. Mergelės Marijos bažnyčios įsteigimas Vilniuje“, *Soter*, 2003, t. 9 (37), p. 265–266.

⁶ Juozas Jakštas, „Pavėluotas Lietuvos krikštas“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Suvažiavimo darbai*, 1965, t. 6, p. 179.

⁷ *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans = Gedimino laišakai*, tekstus, vertimus bei komentarus parengė S. C. Rowell, Vilnius: Vaga, 2003, p. 39.

minikonas Mikalojus dirbo Gedimino sekretoriais. Be abejo, broliai skatino valdovą krikštytis. Jų veikiamas didysis kunigaikštis atsakė į pop. Jono XXII laišką, kuriame šis įkalbinėjo Gediminą priimti krikščionybę.

1322–1323 m. šiam popiežiui, taip pat Hanzos miestams bei dominikonams ir pranciškonams Gediminas išsiuntė laiškus, kuriuose užtikrino, kad rūpinsis krikščionių tikėjimu, kad Vilniuje ir Naugarduke elgetaujantiems ordinams pastatė bažnyčias, taip pat pažymėjo, jog yra pasirengęs priimti krikštą. Tačiau dėl kryžiuočių intrigų, kurie nedelsė sukurstyti žemaičius ir rusus prieš kunigaikščio krikšto planus, Gedimino atsivertimas ir visų žmonių pakrikštijimo planas nebuvo įgyvendintas. Gediminas persigalvojo, pakeitė savo planus, o pranciškonus pašalino iš savo patarėjų. Kryžiuočiai apskundė pranciškonus, neva šie suklastoję Gedimino laiškus. Nepaisant susiklosčiusios padėties, Gediminas ir toliau leido pranciškonams veikti Vilniuje ir rūpintis vietinių katalikų sielovada⁸. Žinoma, kad 1324 m. Vilniuje lankėsi brolio Gerhardo vadovaujama pranciškonų misionierių grupė⁹. Savo laiške pranciškonų ordino generalinei vadovybei kunigaikštis prašė atsiųsti misionierių, mokančių lenkų, žiemgalių ir prūsų kalbas, nes broliai iš Rygos konvento, kurie aptarnavo katalikišką bendruomenę, mokėjo tik vokiečių ir lietuvių kalbas¹⁰.

Apie to meto Čekijos-Lenkijos provincijos pranciškonų veiklą Lietuvoje mažai kas žinoma. Tačiau ji turėjo būti nemaža, nes XXIV *generolų kronika* LDK priskiria prie Čekijos provincijos¹¹. Toje pačioje kronikoje yra išlikęs pasakojimas apie minėtos provincijos dviejų misionierių Martyno iš Ahdō ir Ulricho iš Adlenchovicės kankinystę Vilniuje. Tuo metu, kai brolis Martynas aukojo mišias, brolis Ulrichas, neturėdamas valdovo leidimo, iškėlęs kryžių išėjo į Vilniaus gatves skelbti tikėjimo. Toks elgesys sukėlė valdovo Gedimino nepasitenkinimą ir misionieriai buvo nužudyti. Antroji pranciškonų kankinystė įvyko Vilniuje apie 1369 m. Ši penkių Vilniaus pranciškonų kankinystė aprašyta Baltramiejaus iš Pizos knygoje. Vilniuje, kur gyveno medžių garbintojai, kaip parašyta knygoje, buvo nužudyti penki pranciškonai: gvardijonui buvo nupjautos rankos ir kojos, vėliau leisgyvis buvo įso-

⁸ Plačiau apie tai žr. Stephen C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: Pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*, iš anglų kalbos vertė Osvaldas Aleksa, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 202–243.

⁹ *Chartularium*, p. 205.

¹⁰ Marek A. Dettlaff, *op. cit.*, p. 265–267.

¹¹ Žr. Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, (ser. *Studia franciscana lithuanica*, t. 4), Vilnius: Aidai, 2010, p. 238.

dintas į nevaldomą laivelį ir paleistas plaukti pasroviui. Likę keturi broliai buvo užkapoti kalavijais¹².

Iš didžiojo kunigaikščio Algirdo valdymo laikų yra išlikusi vėlesnė legenda apie 14 ir 36 pranciškonų, kilusių iš Čekijos-Lenkijos provincijos, kankinystę. Manoma, kad ši legenda sukurta remiantis anksčiau aprašyta kankinyste. Savo auka pranciškonų kankiniai ir misionieriai paruošė lietuvių tautą Gerosios Naujienos priėmimui¹³.

Greta Livonijos ir Čekijos-Lenkijos provincijų, savo misijas lietuvių žemėse buvo numatęs taip pat ir Rusios vikariatas. Tačiau patikimų rusų misionierių veiklos pėdsakų Lietuvoje nerasta. Jau 1370 m. vikaras Mikalojus Melsakas buvo pasivadinęs Rusios, Lietuvos ir Voluinės vikaru. Šis titulas išsilaikė iki 1422 m. Rusios vikariato tikslas buvo atversti pagonis ir gražinti stačiatikius į katalikų Bažnyčią¹⁴.

1386 m. ruošdamasis įvesti krikščioniškąjį tikėjimą Lietuvoje, didysis kunigaikštis Jogaila iš Čekijos-Lenkijos provincijos pakvietė pranciškonus. Įgyvendinant šią misiją labiausiai prisidėjo minoritai.

Lietuvos krikštas buvo patikėtas Sereto vyskupui pranciškonui Andriejui. Jis buvo kilęs iš Mažosios Lenkijos, jau 1354 m. buvo įžymus pamokslininkas Mazovijoje ir Vengrijos karalienės Elzbietos nuodėmklausys. 1371 m. Krokuvoje jis buvo išventintas į vyskupus ir gyveno Lenkijoje. 1386 m. dalyvavo krikštijant Jogailą, po metų išvyko į Lietuvą, kur jam dalyvaujant 1387 m. vasario 22 d. Vilniuje buvo krikštijami Lietuvos kunigaikščiai ir bajorai, o nuo 1387 m. pavasario dalyvavo krikštijant visą lietuvių tautą. 1388 m. vasarą Poznanės vyskupas Dobrogostas jam paskyrė 1387 m. patatytą Vilniaus Katedrą. Per dešimt savo tarnavimo metų vysk. Andriejus sukūrė Vilniaus diecezijos, kartu ir Katalikų Bažnyčios Lietuvoje, pamatus.

Livonija ir Lenkija tapo tais kraštais, iš kurių į Lietuvą sklido pranciškonų veikla. Apie evangelizacinę veiklą iš kaimyninės Prūsijos XIII–XIV a. Lietuvoje mažai kas žinoma. Greitu laiku pranciškonai Lietuvoje išsikovojo stabilią ir tvirtą padėtį, buvo glaudžiai susiję su Čekijos-Lenkijos provincijos broliais ir centrinėmis Italijos institucijomis¹⁵.

¹² Darius Baronas, „Pranciškonų misionieriai ir kankiniai Lietuvoje XIII–XIV a.“, in: *Studia franciscana lithuanica*, t. 1: *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.*, Vilnius: Aidai, 2006, p. 23–25.

¹³ Marek A. Dettlaff, *op. cit.*, p. 267.

¹⁴ Kamil Kantak, *Franciszkanie Polscy*, t. 1, Kraków: Prowincja polska OO. Franciszkanów, 1937, p. 303.

¹⁵ Marek A. Dettlaff, *op. cit.*, p. 267.

Pranciškonų įsikūrimas Vilniuje. Žinoma, kad jau XIV a. Vilniuje buvo minoritų vienuolynas ir bažnyčia. Konvento ir minoritų bažnyčios Vilniuje įkūrimo pradžia siekia Gedimino laikus. Minėtuose Gedimino laiškuose, rašytuose Hanzos miestams bei pranciškonams ir dominikonams, kunigaikštis, kviesdamas į Lietuvą amatininkus ir pirklius, teigė, kad duoda krikščionybei laisvę, kad Vilniuje ir Naugarduke pranciškonams ir dominikonams pastatė bažnyčias. 1324 m. pranciškonų bažnyčioje Vilniuje meldėsi popiežiaus pasiuntiniai, o tai rodo, kad tuo metu vienuolynas jau buvo gana gausus. Greta trijų žinomų brolių vardų taip pat minimi ir kiti pranciškonų broliai bei kunigai. Nėra patikimų žinių, ar pranciškonų šventovė buvo pastatyta dabartinėje Švč. Mergelės Marijos bažnyčios vietoje¹⁶.

Istoriografinė tradicija, teigianti, kad Vilniaus pranciškonų Šv. Mikalojaus bažnyčia stovėjo jau Gedimino laikais, yra nepagrįsta, nes archeologai toje vietoje neranda senesnės nei XIV a. antra puse datuojamos medžiagos. Rašytinių šaltinių, siejančių Šv. Mikalojaus bažnyčią su Gedimino laikais, taip pat nėra. Šv. Mikalojaus bažnyčia su žemės sklypais buvo padovanota pranciškonams pirklio Hanulo 1392 m.¹⁷

Dabartinė pranciškonų vieta minima karaliaus Jogailos 1387 m. vasario 17 d. privilegijoje Vilniaus vyskupijai¹⁸. Vienuolynas ir bažnyčia buvo įsikūrę prie kelio į Trakus. Vienuolyno ir bažnyčios fundatorius nežinomas. Tėvo Donato Caputo 1597–1598 m. vizitacijos aktai rodo, kad fundacija dokumentuose aiškiai nebuvo nurodyta, tačiau ordino kronikos leidžia daryti išvadą, jog minoritų pastatus fundavo Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas. Vėlesnioji XVI a. ordino tradicija fundatoriumi nurodo Goštautų giminę, tačiau tai, atrodo, nėra pagrįsta. Švč. Mergelės Marijos bažnyčios fundatoriumi minimas taip pat ir vokiečių kilmės iš Rygos į Vilnių atvykęs Vilniaus vietininkas (1382–1387) Hanulas. Reikia manyti, kad įsikurdami Vilniuje pranciškoni sulaukė keleto įtakingų rėmėjų paramos.

Minoritų pastatus sunaikino kryžiuočiai 1390 m. gaisro metu. Pranciškoni greičiausiai pasislėpė pilyje. Jų bažnyčia vėl minima 1392 m., o 1414 m. Ghilberto de Lannoy liudijime Švč. Mergelės Marijos bažnyčia

¹⁶ Marek A. Dettlaff, „Pranciškonų vienuolynas ir švenčiausios Mergelės Marijos bažnyčia Vilniuje (XIV–XVII a.)“, in: *Studia franciscana lithuanica*, t. 1, p. 54–55.

¹⁷ Stephen C. Rowell, „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje XV a.: Vilniaus pavyzdys“, in: *Studia franciscana Lithuanica*, t. 1, p. 33–34.

¹⁸ Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, t. 1, Kraków: Gebethner i Wolff, 1932–1939, Nr. 1, p. 5.

vadinama jau mūrine. 1421 m. Žemaičių vyskupas Martynas bažnyčią konsekrovo Marijos vardu.

XIV a. Vilniuje pranciškonai turėjo vienuolyną ir bažnyčią Trakų gatvėje bei Šv. Mikalojaus bažnyčią. Taip pat tarnavo ir Šv. Onos bažnyčioje, esančioje Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje. Vilniaus vienuolyno broliai organizuodavo krikščionių brolijas ir taip tapo traukos centru visų sluoksnių ir tautybių krikščionims nuo Gediminaičių iki paprastų miestiečių¹⁹.

Lietuvos vikariatas. Be Vilniaus konvento vysk. Andriejaus laikais 1397 m. buvo įkurti Ašmenos ir Lydos konventai. Lydos konventas buvo funduotas Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Jogailos ir Vytauto. Kiti nauji vienuolynai buvo įkurti Kaune (apie 1400 m. – Vytauto Didžiojo fundacija), Drohičine (1409 m. – Vytauto Didžiojo fundacija) ir Pinske (1439 m. – Žygimanto Kęstutaičio fundacija)²⁰.

Mažesnieji broliai konventualai įkūrė Lietuvos kustodiją – pavadintą vikariatu, – atskirą ir reikšmingą ordino Čekijos-Lenkijos provincijos padalinį. Bendrosiose vienuolijos nuostatose kustodijos vyresniojo skyrimo teisė numatyta provincijolui, atskirais atvejais – kustodijos broliams. Manytina, kad Lietuvos vikariatas turėjo savo kapitulą, kurios metu buvo išrenkamas vikaras (kustodas). Pagal 1353 ir 1412 m. ordino konstitucijas, vikaras visų pirma buvo visų kustodijos vienuolynų ir gvardijonų vyresniuoju, turinčiu įgaliojimą nustatyta tvarka sušaukti kustodijos kapitulas. Iš pradžių vikaro pareigybės trukmė nebuvo apibrėžta, tik pradedant pop. Aleksandro VI 1500 m. patvirtinta konstitucija vikaro įgaliojimai apriboti dvejiems metams, nuo 1508 m. konstitucijos – trejiems metams. Svarbi vikaro pareiga buvo kasmetinė kustodijos vienuolynų vizitacija, jos metu turėjo pareigą broliams dėstyti ordino regulą ir nuostatas jų gimtąja kalba. Jis kontroliavo kaip tenkinamos konventų bendruomenių dvasinės ir materialinės reikmės, turėjo teisę brolius perkelti į kitą kustodijos vienuolyną, teikti kandidatus šventimams, skirti nuodėmklausius, teisti ir skirti bausmes, spręsti brolių ginčus. Kartu su gvardijonu dalijosi pareiga rūpintis brolių apranga, sergančių brolių globa, biblioteka ir zakristija.

Apie Lietuvos vikaro pareigybės reikšmingumą akivaizdžiai byloja faktai: pirmasis žinomas Lietuvos vikariato vikaras Jokūbas Plichta po pranciškono Andriejaus tapo antruoju Vilniaus vyskupu; būtent Lietuvos vikaro

¹⁹ Marek A. Dettlaff, *op. cit.*, p. 56–58.

²⁰ Józef Makarczyk, „Wikariat litewski i klasztory minorytów pińskich i drohiczyńskich“, in: *Studia franciscana lithuanica*, t. 1, p. 106.

1410 m. prašymu antipopiežius Jonas XXIII patvirtino senąsias pranciškonų ordinui suteiktas privilegijas.

Kaip ir vėlesniųjų vikarų, Jokūbo Plichtos rezidavimo vieta buvo Vilniaus vienuolynas. Jokūbas buvo iš tų pirmųjų brolių tarpo, kurie Lietuvoje dalyvavo misijų veikloje, apvainikuotoje Lietuvos valdovo Jogailos ir visos tautos krikštu. Jis mokėjo lietuviškai, tikėtina, kad buvo kilęs iš Vilniaus lotyniškosios bendruomenės. Netrukus, kai 1398 m. gruodžio 1 d. Vilniaus kapitulos buvo išrinktas vyskupu, Jokūbas patvirtino visas savo pirmtako suteiktas privilegijas ir įsipareigojo neremti vienuolinių fundacijų, jei jos būtų nepalankios dieceziniam klerui. 1399 m. gegužės 5 d. gavo popiežiaus prekonizaciją. Jo, kaip Vilniaus vyskupo, parašą randame ir po 1401 m. Lietuvos ir Lenkijos sutarties aktu. Vysk. Jokūbas tęsė savo pirmtako Andriejaus veiklą stiprindamas krikščionybės pozicijas Lietuvoje²¹.

Šaltiniuose aptinkame minimus dar kelis XV a. Lietuvos vikarus – Morų *Sclavus de Candia* (1422), Jokūbą (1468), Joną (1478, 1501)²².

Evangelizacija ir sielovada buvo pagrindinė pranciškonų veiklos kryptis LDK. Naujai pakrikštytame krašte reikėjo ne tik skleisti tikėjimą, bet ir nemažai žmonių ruošti krikštui. Specifinė problema buvo kalbų įvairovė. Vilnius ir Ašmena – tai lietuvių ir slavų kalbų pakraštys, Kaune – tarnystė lietuvių tautai, be to, Vilniuje ir Kaune stipriai veikė vokiečių ir lenkų mažumos. Drohičine ir Pinske – darbas tarp gudų. Pinsko konventas aptarnavo parapiją, o pagrindinė jo veikla buvo misijos tarp stačiatikių²³.

Galima teigti, kad iki jėzuitų atėjimo, iš visų Romos Katalikų Bažnyčios vienuolijų būtent pranciškonams tenka reikšmingiausias vaidmuo Lietuvos christianizacijos istorijoje. Jie rūpinosi, kad Dievo Žodis būtų skelbiamas vietinių gyventojų kalbomis, teikė tikintiesiems sakramentus, telkė juos į religines brolijas, misionieriaavo tarp stačiatikių. Pamažu pranciškonų konventai virto LDK dvasinio ir visuomeninio gyvenimo židiniais.

Mažesnieji broliai observantai. Mažesnieji broliai observantai, kaip ir Lenkijoje bei Rusijoje, pradėti vadinti bernardinai dėl vieno iš reformatorių – šv. Bernardino Sieniečio²⁴. Bernardinai XV a. LDK įkūrė keturis vienuo-

²¹ Marek A. Dettlaff, *op. cit.*, p. 66–68.

²² *Ibid.*, p. 68.

²³ Józef Makarczyk, *op. cit.*, p. 106–107.

²⁴ Wiesław F. Murawiec, „Bracia Mniejsi zwani Bernardynami, w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1468–1628“, in: *Studia franciscana lithuanica*, t. 1, p. 117.

lynus. 1468 m. buvo įkurtas Vilniaus konventas, funduotas Ldk Kazimiero Jogailaičio²⁵, 1479 m. įkurtas ir Kijevo vaivados Martyno Goštauto funduotas Tykocino vienuolynas, Ldk Aleksandro Jogailaičio 1498 m. funduotas Polocko vienuolynas ir 1468 m. Gardino seniūno Stanislovo Sudivojaičio įkurtas Kauno vienuolynas. LDK observantų konventai XV a. priklausė Austrijos-Čekijos-Lenkijos vikariatui. XV a. pabaigoje pagrindinė jų veikla buvo misijos tarp stačiatikių²⁶.

Po oficialaus ordino skilimo 1517 m., Mažesniųjų brolių pavadinimas atiteko observantams, kurie šį prierašą išlaikė iki XIX a. Lietuvoje jie populiariai vadinti bernardiniais, o bendro gyvenimo broliai oficialiai nuo tada buvo vadinami Mažesniaisiais broliais konventualiais, populiariai – pranciškonais.

THE BEGINNING OF THE FRANCISCAN ORDER IN LITHUANIA IN THE 13TH–15TH CENTURIES

Marek Adam Dettlaff OFM Conv

Summary

The article analyzes the circumstances of the founding of the Franciscan Order in Lithuania. Disclosing the rapid growth of the only in the 13th c. created order it becomes more understandable that the appearance and establishment of the Franciscans at the time of King Mindaugas in Lithuania were not a coincidence. The article suggests that the plain mentions of the Franciscan brothers, existing in the lists of the witnesses' documents issued by Mindaugas, can be valued as footprints of their missionary activities. From the data presented in the article one can see that the Franciscans settled for stable life in Lithuania from the first half of the 14th c. The most important center of the Franciscan's activities was the Vilnius convent. The activities of the Vilnius convent expanded after the baptism of Lithuania when there did not remain any formal obstacles for them to carry out their pastoral care activities, to form brotherhoods, to be missionaries among the Orthodox. A comparison of the activities of both families of the Franciscan Order – the conventuals and observants (Bernardines) – allows one to support the already observed phenomenon: until the very arrival of the Jesuits in Lithuania among

²⁵ Plačiau apie tai žr. Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*, Vilnius: Aidai, 2010.

²⁶ Wiesław F. Murawiec, *op. cit.*, p. 121–135.

the other missionary orders active in Lithuania the Franciscans were the most significant in the initial Christianization of Lithuania. The role of the diocesan and monastery priests in the Christianization of Lithuania in the 14th–16th c. could become the object of future scholarly discussion.